

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
НАПН УКРАЇНИ

**СЛОВНИК
МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ**

Херсон
Видавництво «Стар»
2016

УДК 7.03

ББК85.1
С 72

Рекомендовано до друку Вченою Радою інституту педагогічно) освіти
і освіти дорослих НАПН України
(протокол №4 &д 25.04.2016 року)

Рецензенти:

Комаровська О. А., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу естетичного виховання і мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України.

Аніщенко О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Галина Сотська, Тетяна Шмельова

С 72 Словник мистецьких термінів. - Херсон: Видавництво «Стар», 2016.-52 с.

Словник розкриває зміст мистецтвознавчих понять, особливості різних видів і жанрів мистецтва, стисло характеризує історичних епох розвитку мистецтва.

УДК7.03
ББК 85.1

© Г. Сотська, Т. Шмельова 2016

© Інститут педагогічної освіти і

освіти дорослих НАПН України, 2016

А

АБАК (від гр. авах – дошка) – термін, що використовується в архітектурі, верхня плита капітелі колони, напівколони, пілястри; має квадратні обриси з прямими краями (доричний, іонічний ордери) або увігнутими краями (корінфський ордер).

АБСИДА (апсида) – напівкругла, багатокутна чи багатогранна в плані споруда, перекрита півкуполом, який завершує один чи обидва краї нефа в античній римській базиліці.

АБСТРАКТНА КОМПОЗИЦІЯ – імпульсивно-стихийна або раціонально впорядкована побудова безпредметного твору, створеного за допомогою формальних художніх елементів (кольорова пляма, лінія, фактура, об'єм тощо).

АБСТРАКЦІОНІЗМ (від лат. *abstraction* – далекий від дійсності) – напрямок у мистецтві початку ХХ ст. Художників цього напрямку зближувала віра в існування вищого замислу, що визначає внутрішні закономірності всієї різноманітності світу і можливість осягнути їх силою інтуїтивного прозріння.

АВАНГАРД (від фр. *avant-garde* – «передній край», «передовий загін») – експериментальні, новаторські модерністичні пошуки в мистецтві початку ХХ ст., для яких був властивий розрив із традиційними темами і формами мистецтва, засобами художньої виразності. У рамках цих течій була кардинально переосмислена сутність мистецтва, а також роль художника в суспільстві й історії загалом.

АВТЕНТИЧНИЙ (від гр. *authenticos* – справжній) – оригінал.

АДЕКВАТНИЙ – рівний, відповідний, тотожний.

АКАНТ – декоративний елемент архітектури корінфської капітелі, що імітує велике зубчасте листя з колючками на краях (південної трав'янистої рослини, поширеної в Середземномор'ї).

АКВАРЕЛЬ – живописна техніка. Живопис на папері або шовку пігментами, що змішані з рослинним клеєм і розчиняються у воді безпосередньо перед використанням.

АКВАРЕЛЬ (фр. *aquarelle*, від лат. *aqua* – вода) – фарби, що розводяться водою і легко змиваються нею; живописний твір, для якого характерна прозорість фарб, крізь які просвічують тон і фактура основи (наприклад, паперу), чистота кольору.

АКРОПОЛЬ (від гр. «верхня частина міста») – термін на позначення групи споруд, здебільшого храмового призначення, які зводили в найвищому місці античного міста.

АКРОТЕРІЙ (гр. *akroterion*) – скульптурна прикраса (статуя, пальмета та ін.), розміщена під кутами фронту архітектурної споруди, побудованої із застосуванням класичного ордера.

АКЦІОНІЗМ – сучасні процесуально-видовищні мистецтва (наприклад, хепенінг або перформанс).

АЛЛА ПРИМА (італ. *alla prima*) – в образотворчому мистецтві живописна техніка, яка позначає спосіб виконання етюду або частини художнього твору за один прийом, в один сеанс.

АЛОГІЧНЕ – позасмислове, матеріальне в художній формі (вираженні); те, що не є художнім смыслом, але виражає його (звуки, фарби, жести, інтонації тощо).

АМПІР (від фр. *empire* – імперія) – стиль у європейській архітектурі й декоративному мистецтві, що найяскравіше проявився в часи імперії Наполеона I.

АМФІТЕАТР – давньоримська споруда театрального типу, овальна чи еліптична в плані як результат сполучення двох античних театрів.

АНАЛІЗ – розкладання, розчленування цілого на частини; здійснюється у двох напрямках: практичні дії і мислительні операції.

АНАЛІТИЧНЕ МИСТЕЦТВО – розвиток кубізму відповідно до розроблених П. Філоновим принципів «органічного росту» художньої форми і «зробленості» картин.

АНГОБ (фр. *engobé*) – покриття з білої або кольорової глини, для покриття керамічних виробів.

АНДЕГРАУНД (від англ. *Underground* – підпілля) – нелегальне мистецтво, таке, що не підтримується або переслідується офіційною владою.

АНІМАЛІСТИЧНИЙ ЖАНР (від лат. *animal* – тварина) – зображення тварин у живописі, скульптурі, графіці, декоративно-прикладному та народному мистецтві. Художників, які працюють в анімалістичному жанрі, називають анімалістами.

АНТАБЛЕМЕНТ – горизонтальна конструкція класичної архітектури, що спирається на колону й утворена карнизом, фризом та архітравом.

АНТИЧНЕ МИСТЕЦТВО (від лат. *antiquus* – давній) – мистецтво Давньої Греції і Давнього Риму з III тис. до н.е. до V ст. н.е. Характерними рисами античної культури були антропоморфізм, міфологізм, космополітизм.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ (від гр. *antropos* – людина та *kentron* – центр) – розуміння людини як центру і вищої кінцевої мети світобудови.

АРАБЕСКА (фр. *arabesque*) – європейська назва орнаменту в мистецтві мусульманських країн, побудована за принципом нескінченного розвитку повтору груп: геометричних, рослинних або епіграфічних мотивів.

АРКА – архітектурна конструкція криволінійної форми, прорубана в стіні або встановлена на п'ятах, колонах чи пілястрах. В арці є внутрішня увігнута поверхня, або попружна арка, і зовнішня, опукла.

АРКАДА – послідовний ряд однакових за архітектурним типом арок або склепінь.

АРТ НУВО – стилістичний напрям у європейському мистецтві кінця XIX – початку XX ст., що виник як реакція на еkleктизм, на мляве копіювання історичних стилів минулого (у Великобританії його називали стилем модерн, в Іспанії – модернізмом).

АРТЕФАКТ (від лат. *arte* – штучно та *factus* – зробленими) – створений руками людини об'єкт, тобто штучний стосовно природи.

АРХАЇКА – епоха раннього етапу розвитку давньогрецького мистецтва (VII – VI ст. до н. е.), початок зародження монументальних форм давньогрецької архітектури та образотворчого мистецтва.

АРХІТЕКТОНІКА (від гр. *architektonike* – будівельне мистецтво; – сполучення частин в єдиному гармонійному цілому, пропорційність художнього твору. Архітектоніка форми – це досконалість (цілісність) її композиції, коли цілісність і виразність форм досягається пропорційним співвідношенням частин і цілого, а також логікою внутрішньої будови форми за допомогою так званих засобів гармонізації форми: пропорцій, масштабу, ритму, кольору тощо.

АРХІТЕКТУРА (від гр. *architekton* – будівельник) – мистецтво проектувати і зводити будинки та інші споруди, які створюють матеріально організоване середовище, необхідне людям для їхнього життя й діяльності, відповідно до призначення, сучасних технічних можливостей та естетичних уподобань.

АРХІТЕКТУРНА БІОНІКА – наука, яка вивчає конструктивно-тектонічні форми органічної природи.

АРХІТЕКТУРНИЙ СТИЛЬ – історично складена сукупність художніх засобів та прийомів, які проявляються в способах організації простору, вибору характерних для певної епохи архітектурних форм, їх пропорцій та декоративного оздоблення.

АРХІТРАВ (епістиль) – горизонтальний архітектурний елемент, що спирається на аркову п'яту, пілястр або колону. Складає нижню частину антаблемента, яка лежить на абаку.

АСАМБЛЯЖ (від фр. *ASSEMBLAGE* – змішування) – художня комбінація предметів на площині або в просторі.

АСИМЕТРИЯ – розміщення, поєднання елементів, не врівноважених щодо осі симетрії.

АСИМІЛЯЦІЯ КУЛЬТУРНА – засвоєння однією культурою цінностей та форм іншої, яке в максимумі завершується втратою мови й загибеллю «слабшої» культури.

АСОЦІАТИВНЕ УЯВЛЕННЯ В МИСТЕЦТВІ – здатність особистості асоціативно співвідносити предмети й явища навколишнього світу, продуктивно конструювати через уявлення їх нові, нетривіальні зв'язки, що відрізняються багатозначністю та відсутністю звичних шаблонів і стереотипів сприймання.

АСОЦІАЦІЯ (лат. *associatio* – пов'язую) – спосіб досягнення художньої виразності, що ґрунтується на виявленні зв'язку чуттєвих образів, які виникають у процесі безпосереднього відображення дійсності, з уявленнями, які зберігаються в пам'яті або закріплені в культурно-історичному досвіді.

АТЛАНТ – в архітектурі – чоловіча статуя, яка підтримує перекриття будинку, портика тощо.

Б

БАЗИЛКА – прямокутна зала, яка складається зазвичай із трьох або п'яти продольних частин (нефів), зорієнтованих із заходу на схід і розділених колонами чи стовпами.

БАРЕЛЬЄФ (фр. *bas-relief*) – різновид випуклого рельєфу, в якому об'єм виступає над площиною зображення не більше, ніж на половину свого обсягу.

БАРОКО (від італ. *barocco* - дивний, примхливий) – стиль західноєвропейського мистецтва XVII-XVIII ст., який характеризується складною врівноваженістю динамічних композицій, підвищеною експресивністю, різноплановістю художніх рішень, намаганням поєднати реальність та ілюзії.

БАТАЛЬНИЙ ЖАНР (від. фр. *batalle* – битва) – жанр образотворчого мистецтва, сформований у XV-XVI ст., присвячений темам війни та військового життя, головне місце в якому займають сцени битв та воєнних походів.

БАТИК – 1) техніка ручного розпису тканини; 2) тканина, оздоблена за допомогою цієї техніки. Своєрідна технологія виникла в XVI ст. в Індонезії, де малюнок наносили тонким шаром воску, тканину занурювали у фарбу на основі природних барвників, фарбуючи непокриту воском частину тканини. У Європі батик став відомий у XIX ст. та поширився з винаходом анілінових барвників.

БЕЛЬВЕДЕР (італ. *belvedere* – прекрасний вигляд) – надбудова над будинком; павільйон, альтанка на підвищеній місцевості.

БІОНІКА (від гр. *bion* – елемент життя) – наука, яка вивчає принципи побудови та функціонування біологічних систем, їх елементів.

БОДІ-АРТ (від англ. *body-art*) - напрям мистецтва, який досліджує фізичні реакції людського організму, перетворює людське тіло на річ, на об'єкт для маніпуляцій, на матеріал для творчості.

В

ВАЗОПИС АНТИЧНИЙ – розпис античного керамічного посуду. бере свій початок з егейського мистецтва: критські вази «стилю камарес» (XX-XVIII ст. до н. е.) з нанесеними на них стилізованими рослинними візерунками та з лаконічним натуралістичним зображенням рослин і морських тварин (кін. XVII-XVI ст. до н. е.); композиції вази «палацового стилю» (кін. XV в. до н. е.) з дрібним геометризаним рослинним орнаментом. У мікенському мистецтві XIV-XII ст. до н. е. схематичне зображення людей і тварин до кінця періоду змінюється геометричними мотивами.

В'ЯЗЬ – декоративне письмо, характерне для візантійських, старослов'янських книг – рукописних і першодрукованих. Являє собою надпис, літери якого пов'язані у складний орнамент. Організація цього надпису відбувається двома шляхами: злиттям або скороченням літер та оздобленням їх орнаментальними елементами.

застосовували в'язь також у декоративному мистецтві.

ВАЛЕР (фр. *valeur* – значення) – в образотворчому мистецтві якісна характеристика окремих градацій світлотіні, елемент зв'язку світлотіньового тону з оточуючими тонами за кольоровим відтінком і насиченістю.

ВЕДУТА (від італ. *veduta*) – у мистецтві XVIII – початку XIX ст. – міський пейзаж (зазвичай топографічно точний).

ВЕНЗЕЛЬ – сплетення початкових літер особистих імен у вигляді в'язі (див. в'язь).

ВЕРНІСАЖ (фр. *vernissage*) – урочисте відкриття художніх виставок у присутності спеціально запрошених осіб (художників, діячів культури та мистецтва тощо).

ВИРАЗНІСТЬ – образне значення сукупності матеріальних засобів і прийомів художньої творчості, що реалізується митцем у конкретній формі твору.

ВІДЕОАРТ – технізований напрям творчості, у якому для створення художніх образів використовується сучасна електронна техніка. Серед жанрів відеоарту – відеоскульптура, відеоінсталяції, комп'ютерна графіка тощо.

ВІДРОДЖЕННЯ, або **РЕНЕСАНС** (від фр. *renaissance* – відродження) – культурно-історична епоха, яка відзначила перехід від середньовіччя до нового часу.

ВІЗУАЛЬНІСТЬ (лат. *visualis* – зоровий) – зорове сприйняття.

ВІНЬЄТКА (фр. *vignette*, від *vigne* виноград) – невелике графічне зображення, яке є елементом оздоблення друкованої продукції.

ВІТРАЖ (фр. *vitrage*, від *vitrum* – скло) – будь-яка перегородка із фрагментів різнокольорового скла, скріплених свинцевим дротом таким чином, щоб із них складалася образотворча композиція або орнаментальний малюнок.

ВОЛЮТА (від італ. *voluta* – завиток) – архітектурний мотив у формі спіралеподібного завитка з «вічком» у центрі. складова частина ордерних капітелей; архітектурна деталь карнизів, порталів, дверей, вікон.

Г

ГАЛЕРЕЯ – критий прохід, коридор або лоджія з одного боку з вікнами, з іншого – прикрашена творами мистецтва. Згодом цим терміном позначали художні виставки.

ГАРМОНІЯ (від. гр. Стрункість, єдність, узгодження частин) – в образотворчому мистецтві це сполучення форми й кольору, взаємозв'язок різноманітних фрагментів зображення, співмірність окремих частин поміж собою, єдність в різноманітності.

ГЕРМЕНЕВТИКА (гр. *hermeneutikos* – роз'яснення, тлумачення) – теорія розуміння багатозначних культурно-історичних текстів, аналіз та інтерпретація художнього смислу мистецьких явищ.

ГІДРІЯ (гр. *hydria*, від *hydor* – вода) – древньогрецька посудина для води (частіше керамічна), яка має дві горизонтальні ручки й одну вертикальну. За формою гідрія близька до амфори, але відрізняється дуже розширеним доверху яйцевидним тулубом, більш вузьким і високим горлом.

ГЛИБИННО-ПРОСТОРОВА КОМПОЗИЦІЯ – композиція, яка складається з матеріальних елементів (поверхні, об'ємів), які розміщені в просторі і сприймаються з однієї чи кількох точок зору або в русі й у часі як відображення задуму, ідеї, функції об'ємно-просторового середовища.

ГЛІПТИКА (від. гр. глагола «гліфо» – вирізую) – мистецтво різьби по коштовних та напівкоштовних каменях, один із видів декоративно-прикладного мистецтва.

ГОБЕЛЕН (фр. *gobelin*) – килим, зшитий із витканих уручну окремих частин, що разом становлять закінчений візерунок (використовується для оздоблення стін).

ГОТИКА – стиль, що зародився у Франції в другій половині XIII ст. В Італії відображений у культурі міст-комун, у Франції – у художньому стилі королівських дворів та архітектурі соборів. Для готики характерні ефекти, створювані «лінією», які додають їй напруженості та спрямованості вгору. Найістотніші особливості цього стилю – стрілчаста арка і прогресуюче полегшення простору, розташованого між двома пілястрами.

ГОРЕЛЬЄФ (фр. *haut-relief* – високий рельєф) – різновид випуклого рельєфу, де зображення виступають над площиною більш ніж на половину свого об'єму.

ГРАВЮРА (фр. *gravure*) – вид графіки, при якому зображення є друкованим відбитком рельєфного малюнка, нанесеного на дошку гравіром. Поряд зі станковими гравюрами (естампами) поширена книжкова гравюра (ілюстрації, заставки тощо).

ГРАФІКА (гр. *graphike*, *grapho* – пишу) – вид образотворчого мистецтва, що поєднує малюнок і друковані художні зображення (гравюра, літографія, монотипія тощо), розрізняють станкову (малюнок, що не має прикладного значення, естамп, лубок); книжкову, газетно-журнальну (ілюстрація, оформлення і конструювання друкованих видань); прикладну (промислова графіка, поштові марки, екслібриси) і плакат. виразні засоби графіки: штрих, пляма, лінія, крапка та тло листа, що створює контрастні або нюанси співвідношення із зображенням.

ГРИЗАЙЛЬ (фр. *grisaille*, від *gris* – сірий) – вид декоративного живопису, який виконується в різних відтінках одного (частіше сірого) кольору, часто застосовується для допоміжних робіт (підмальовки, ескізу)

ГРОБНИЦЯ – місце поховання, іноді споруджуване в особливому стилі монументальної архітектури. найграндіознішими взірцями похоронної архітектури стали єгипетські піраміди.

ГРОТЕСК (італ. *grottesco* – химерний, від *grotta* – печера) – художній прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на свідомому перебільшенні, контрастах реального й химерного, прекрасного й потворного, трагічного й комічного. Термін уперше з'явився в XV ст. при розкопках у древньому Римі підземних приміщень (гrotів) «Золотого будинка» Нерона (I ст. н.е.), де були знайдені химерні орнаменти.

ГРУНТ – шар розчину, нанесений на поверхню і вирівняний – підготовчий для подальшого розпису фарбами.

Д

ДЕВІАНТНИЙ (від лат. *deviatio* – відхилення) – такий, який відхилений від прийнятих норм, традицій (наприклад, девіантні форми мистецтва).

ДЕКОР (фр. *decor*, від лат. *decoro* – прикрашаю) – 1) система прикрас архітектури (фасаду, інтер'єру) або виробів; 2) засіб зорового об'єднання в ансамбль окремих архітектурних споруд або предметів.

ДЕКОРАТИВНЕ ОЗДОБЛЕННЯ – єдність живописних, пластичних та архітектурних елементів, які прикрашають будівлю.

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО – галузь декоративного мистецтва, спрямована на створення художніх виробів, які мають практичне призначення в суспільному та приватному побуті, а також на художнє оздоблення ужиткових предметів (посуду, меблів, тканин, знарядь праці, одягу, прикрас, іграшок тощо).

ДЕКОРАЦІЯ (від лат. *decoratio* – краса) – оформлення сцени, павільйону, знімального майданчика з метою створення зорового образу спектаклю, фільму.

ДИВІЗІОНІЗМ – напрям у живописі, поширений у Франції та Італії наприкінці ХІХ ст., для якого характерне розподілення фарб на полотні у вигляді маленьких точок чистого кольору, замість змішування кольорів.

ДИЗАЙН (від англ. *design* – задум, проект, креслення, малюнок; – термін для позначення різних видів проектування, які формують естетичні й функціональні якості предметного середовища).

ДИПТИХ – подвійна дощечка, якою користувалися в античні часи; вирізана зазвичай зі слонової кістки й повністю покрита воском, щоб можна було писати. цим терміном позначається й живописна картина з релігійним сюжетом, написана на двох дерев'яних стулках, скріплених петлями.

ДИФУЗІЯ КУЛЬТУРНА – розповсюдження властивостей та особливостей однієї культури на іншу.

ДІОРАМА (від гр. *dia* – через, крізь *horama* – вид, видовище) – 1) живописне зображення, намальоване на прозорому матеріалі з двох боків, яке розраховане на штучне освітлення; 2) живопис стрічкоподібної, вигнутої півколом мальованої картини (головним чином батальні сюжети) з переднім планом (розміщенням різноманітних споруд, реальних та бутафорських предметів). Перша діорама була створена у ХІХ ст. Л. Ж. Дагером (Париж, 1822 р.).

ДОЛЬМЕН (фр. *dolmen*, від бретонського *tol* – стіл і *men* – камінь) – стародавнє поховання (ІІІ-ІІ ст. до н.е.), що являє собою споруду, складену з величезних кам'яних плит, поставлених вертикально і покритих однією чи декількома плитами зверху. Один із перших типів цілісної архітектурної композиції, створеної за законами архітекtonіки.

ДОРИЧНИЙ ОРДЕР – один із трьох основних архітектурних ордерів. колона доричного ордеру не має бази, стовбур прорізаний каннелюрами; капітель складається з ехіна й абака. Антаблемент членується на архітрав, фриз і карниз; фриз горизонтально поділяється на тригліфи та метопаи.

Е

ЕКСЛІБРИС (від лат. *ex libris* – з книг) – книжковий знак, що вказує на належність книги конкретному власнику. Розрізняють суперекслібрис, що є рельєфним відтиском на палітурці або корінці книги, та екслібрис, що поміщається на внутрішній стороні палітурки.

ЕКСПЛІКАЦІЯ (від лат. – тлумачення, пояснення) – у музейній справі тексти, які розміщуються при вході в музейні та виставкові зали, які вміщують стисло інформацію про твори мистецтва, принципи експозиції тощо.

ЕКСПОЗИЦІЯ (від лат. *expositio* – виклад, показ) – систематизоване розміщення експонатів (творів мистецтв, пам'яток матеріальної культури, історичних документів тощо) у виставкових та музейних приміщеннях.

ЕКСПРЕСІОНІЗМ (від лат. *expressio* – вираз, виразність) – напрям у мистецтві початку ХХ ст., що проголосив основною реальністю егоцентричний світ людини, яка вбачає головну мету мистецтва в експресії емоційного переживання. темою творів експресіонізму була одна з головних проблем епохи - конфлікт людини й зовнішнього світу, який, на думку експресіоністів, призводить до трагічного руйнування особистості.

ЕКСПРЕСІЯ (лат. *expression* - висловлювання) – в образотворчому мистецтві застосовується щодо натури або художнього твору для позначення виразності, сили прояву почуттів та емоцій у разі впливу твору мистецтва або окремих його елементів на глядача.

ЕКЛЕКТИКА (від гр. *eklektikos* – вибирати) – механічне з'єднання різних, часто протилежних принципів.

ЕМАЛЬ (фр. *email*, від *smeltan* – плавити) – художня техніка для прикрашення ювелірних виробів. Існує холодна техніка емалі (без випалу) та гаряча, за якою пофарбовану окисами пастозну масу наносять на поверхню й випалюють, у результаті чого з'являється склоподібний кольоровий шар.

ЕМПІРИЗМ (від гр. *empeiria* – досвід) – напрям у теорії пізнання, у якому джерелом знання вважається чуттєвий досвід. Емпіризм має багато спільного із сенсуалізмом і протистоїть раціоналізму.

ЕНКАУСТИКА (від гр. *enkaio* – випалюю) – восковий живопис, що виконаний гарячим способом, розплавленими фарбами.

ЕСКІЗ – малюнок або живописний начерк, зроблений на швидкоруч, тільки щоб «схопити» в основних рисах образотворчу ідею або початкову думку; який передує остаточному варіанту.

ЕТЮД (фр. *etude* – вивчення) – в образотворчому мистецтві зображення невеликого розміру допоміжного

характеру, виконане з натури за допомогою живописних, графічних або пластичних матеріалів.

ЕХІН (від гр. *echinos*) – архітектурний елемент у формі кільця, ніби сплющеного між колоною й абакою в доричній та іонічній капітелях.

Ж

ЖАНР (від фр. *genre* – рід, вид) – підрозділ кожного виду мистецтва, зумовлений різноманітністю конкретних можливостей художнього осягнення дійсності, що диференціюються за різними класифікаційними ознаками (тематичними, структурними, функціональними тощо).

ЖАНР АНІМАЛІСТИЧНИЙ (від лат. *animal* – тварина) – зображення тварин у живописі, скульптурі, графіці. У світовому мистецтві анімалістичний жанр з'явився з часів палеоліту й розвивається до наших днів.

ЖАНР БАТАЛЬНИЙ (від фр. *batalle* – битва) – жанр образотворчого мистецтва, сформований в XV-XVI ст., присвячений темі війни та військового життя, головне місце в якому займають сцени битв та воєнних походів.

ЖАНР ІСТОРИЧНИЙ – один з основних жанрів образотворчого мистецтва, присвячений зображенню історичних подій минулого й сучасності, соціально значущих явищ в історії народу.

ЖАНР ПОБУТОВИЙ – жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню повсякденного приватного і громадського життя.

ЖИВОПИС – вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються за допомогою фарб, що наносяться на будь-яку тверду поверхню. У живописних художніх творах використовують колір і малюнок, світлотінь, виразність мазків, фактури, композиції, що дозволяє відтворювати на площині різнобарвне багатство світу, об'ємність предметів, їх якісну, матеріальну своєрідність, просторову глибину й світло-повітряне середовище; вид образотворчого мистецтва, спрямований на передачу зорових образів за допомогою фарб, нанесених на будь-яку поверхню (полотно, папір, поверхня стіни, посуд тощо).

ЖИВОПИС ВОСКОВИЙ – техніка живопису, при якій віск є зв'язуючою речовиною. Виконується розплавленими чи розчиненими в олії фарбами.

ЖИВОПИС ЖАНРОВИЙ – живописні твори, на яких відтворюються сцени повсякденного життя чи епізоди анекдотичного змісту, відзначені жвавістю й великою кількістю подробиць.

ЖИВОПИС КЛЕЙОВИЙ – живопис, при якому клей виступає речовиною, що зв'язує фарби (зазвичай використовується для декоративних панно й театральних декорацій).

ЖИВОПИС ОЛІЙНИЙ – вид живопису художніми олійними фарбами на полотні, дереві, картоні, що покриті ґрунтом.

З

ЗАДУМ – складене у творчій уяві художника конкретне й цілісне уявлення про основні риси змісту й форми художнього твору до початку практичної роботи над ним.

ЗАСТАВКА – орнаментальна або сюжетна композиція, що виділяє і прикрашає початок розділу книги. Зазвичай це невеликий за розміром малюнок.

ЗЕРНЬ – дрібні кульки (діам. від 0,4 мм) із міді, срібла або золота, напаяні на ювелірні вироби, часто на орнамент із тонкого дроту.

ЗМІСТ ХУДОЖНИЙ – особливості життєвого матеріалу, який покладено в основу мистецького твору, та характер його ідейно-естетичного осмислення. Значення іманентне (від лат. *immanens*) – внутрішньо властиве певному предмету, таке, що відповідає його природі.

ЗОБРАЖАЛЬНІСТЬ – відтворення засобами мистецтва зовнішнього, чуттєво-конкретного вигляду явища дійсності.

І

ІЄРАТИЗМ (від гр. *hieratikos* – культовий, священний) – обумовлені релігійно-канонічні вимоги урочистої застигlosti, абстрактності композиції, трактування людських фігур і облич (ієратичне трактування припускає, наприклад, зображення людей в суворо фронтальних позах, із нерухожим поглядом тощо). Притаманний мистецтву древнього світу та середньовіччя.

ІЄРОГЛІФИ – система ідеографічного письма стародавніх єгиптян та інших східних народів.

ІКОНОГРАФІЯ (від гр. *eikon* – зображення, образ і *grapho* – пишу, малюю) в образотворчому мистецтві сувора канонічна система зображення біблійних персонажів та сюжетних сцен.

ІКОНОПИС – християнський станковий сакральний живопис.

ІЛЮМІНУВАННЯ (від лат. *illumino* – освітлюю, роблю яскравим, прикрашаю) – 1) розфарбування вручну гравюр

або малюнків; 2) процес виконання кольорових мініатюр та орнаментациї в середньовічних рукописних книгах.

ІМАНЕНТНИЙ (від лат. *immanens* – властивий чому-небудь) – поняття, яким означається дещо внутрішньо властиве предмету, явищу або процесу.

ІМПРЕСІОНІЗМ (від фр. *Impression* – враження) – напрям у мистецтві хіх- поч. хх ст., зорієнтований на зображення швидкоплинних вражень від реального світу в його русі та мінливості.

ІНВАЙРОНМЕНТ (англ. *environment* – оточення, середовище) – значна просторова композиція, глядач якої може перебувати «всередині» неї, тобто заходити в неї (наприклад, імітація інтер'єру з фігурами людей, твір ленд-арту тощо.).

ІНЦІАЛ (лат. *initialis* – початковий) – початкова літера частини рукопису, виконана збільшеною порівняно з іншими розмірами.

ІНКРУСТАЦІЯ – столярний декор, що включає малюнки або зображення з дерева різних кольорів і порід, металу, перламутру або слонової кістки, врізані в поверхню виробу.

ІНСТАЛЯЦІЯ (від англ. *installation* – установка) – просторова комбінація з готових промислових, природних або створених художником об'єктів, живопису, скульптури, текстової або візуальної інформації тощо. Різновидом інсталяції є асамбляж (комбінація предметів). Створюючи незвичні, несподівані сполучення звичних речей, художник надає їм нового символічного сенсу.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (лат. *INTERPRETATIO*) – тлумачення будь-чого, зокрема самостійне творче розкриття смислу художнього твору, виражене в його виконанні (виконавська інтерпретація) або в словесному судженні (вербальна інтерпретація).

ІНФОРМАЦІЙНЕ МИСТЕЦТВО, або **КОНЦЕПТУАЛІЗМ** (від англ. *concept* – поняття, ідея, загальне уявлення) – один із найзначніших напрямів сучасного мистецтва (власне, майже все сучасне мистецтво належить до концептуалізму), інтелектуальний напрям авангарду. Концептуалізм дематеріалізує мистецтво (його ще називають «антимистецтвом»), концентруючи увагу на самому процесі формування творчої ідеї і репрезентуючи її різноманітними візуальними або аудіовізуальними знаками. А завданням глядача (слухача, читача) є не тільки сенсорне визначення концептуального об'єкта, але насамперед виявлення зв'язку між візуальним образом і вкладеною в нього ідеєю, його смисловим значенням.

ІОНІЧНИЙ ОРДЕР – один із трьох основних архітектурних ордерів. Має струнку колону з базою, стовбуром, пронизаним вертикальними жолобками (каннелюрами); капітель складається з двох великих завитків (волют). Антаблемент іноді без фриза, архітрав – із трьох горизонтальних смуг; фриз часто суцільно покривався рельєфом.

ІЗРАЗЦ – облицьовувальна керамічна плитка, зворотній бік якої у формі скриньки – румпи, для кріплення до цегли. Лицьову частину ізразцу відтискували в дерев'яній формі, румпу нарощували на гончарному крузі, сушили та обпалювали в спеціальних печах – горнах.

ІРРАЦІОНАЛІЗМ (від лат. *irrationaus* – несвідоме, позарозумове) – напрям філософії, згідно з яким пізнавальні можливості розуму обмежені, тому неможливо повністю й адекватно досягнути розумом сутність дійсності, буття.

К

КАМЕЯ – зображення на камені або багатошаровому самоцвіті, що досягається рельєфною обробкою світлішого шару при збереженні темного шару як тла (або навпаки).

КАННЕЛЮРИ (від фр. *cannelures*) – в архітектурі – вертикальні жолобки на стовбурі колони або пілястри.

КАНОН (від гр. *kanon* – правило, норма) – нормативний зразок; сукупність правил, прийомів, форм діяльності та творчості.

КАПЕЛА – невелика релігійна споруда, присвячена комусь зі святих, іноді зведена для поховання; будувалася або сама по собі, або як частина складнішого архітектурного комплексу (палацу, замку, кладовища, церкви).

КАПІТЕЛЬ (від лат. *capitellum* – голівка) – верхня частина колони, стовпа або пілястри. Класична капітель сформувалася згідно з архітектурними ордерами: *доричним*, утвореним трьома армілами (круглими оперізувальними валами), ехіном та абаком; *іонічним*, що складається з астрагала (декоративний елемент), ехіна, декорованого овулями (орнаментальні мотиви у формі яйця), *корінфським*, утвореним шийкою колони, калато (елемент у формі кошика), декорованим стилізованим листям, та абаком.

КАРИКАТУРА (італ. *caricatura*, від *caricare* – перебільшувати) – основна форма образотворчої сатири, зображення, у якому комічний ефект створюється за рахунок перебільшення й загострення характерних рис, у поєднанні реального й фантастичного. Має соціально-критичну спрямованість.

КАРІАТИДИ (гр. *karyatis*) – скульптурні зображення жіночих фігур, що слугують опорами для консолей, архітравів тощо.

КАРНАЦІЯ (фр. *carnation* – тілесний колір, від лат. *caro* – плоть, тіло) – живописний прийом та кольорова характеристика (зазвичай багатошарове накладання фарб) при зображенні шкіри людини, її обличчя та інших оголених частин тіла.

КАРНИЗ (від нім. *karnies*) – в архітектурі – горизонтальний виступ на стіні, що підтримує дах будинку й захищає стіни від води. Іноді проміжний карниз, який розділяє поверхи. Карниз – також верхня частина антаблемента в архітектурних ордерах.

КАРТИНА СВІТУ ХУДОЖНЯ – притаманний мистецтву конкретно-чуттєвий і водночас узагальнений вид осягнення та образного вираження дійсності; також реалізація історичного, культурного досвіду людства у сфері

індивідуально-особистісної та суспільної свідомості.

КАРТОН – підготовчий малюнок, виконаний на щільному папері, який і слугує живописцю основою для перенесення на стіну, на дошку, на скло.

КАТАРСИС (від гр. *katharsis* – очищення) – термін античної естетики; означає душевну розрядку, естетичну реакцію, яку відчуває реципієнт на завершальній стадії психофізичного процесу художнього сприйняття.

КВАДРАТУРА – декоративне тло в розписах XVII-XVIII ст. на склепіннях і куполах, стінах і стелях, що створювало ефект справжньої архітектурної перспективи.

КЕРАМІКА (від гр. *keramos* – глина) – будь-який виріб із глини, змішаної з різними домішками, створений вручну або механічно й випалений при високій температурі. Зазвичай прикрашений чи покритий лаком або емаллю.

КЕСОНИ – заглиблення квадратної або багатокутної форми на стелях, поверхнях арок і скріпинь.

КІРІГАМІ – один із видів мистецтва орігамі, при якому створення об'єму виробів досягається не за рахунок уклеєних у середину деталей, а шляхом розрізів і згинів основного полотна виробів.

КІЧ, КІТЧ (від *him.* «халтура», «несмак») – специфічне явище, що належить до найнижчих пластів масової культури: стереотипне, примітивне, розраховане на зовнішній ефект псевдомистецтво, позбавлене справжньої художньо-естетичної цінності.

КЛАСИЦИЗМ (від лат. *classicus* – зразковий) – художній стиль у мистецтві, для естетичної теорії якого характерні раціоналізм, завершені гармонійні форми, монументальність, шляхетність, урівноваженість композиції і водночас елементи схематизації та формалізму, абстрактна ідеалізація. найвищого розвитку в Європі досяг у XVII ст.

КЛАУЗУРИ – вид навчальних вправ, які застосовуються як інструмент перевірки здатності до самостійної творчої роботи.

КЛУАТР (фр. *cloitre*, від лат. *claustrum* – закрите місце, пізніше – монастир) – типова для романської та готичної архітектури крита аркадна галерея-обхід, яка обрамовує прямокутний двір монастиря або церковного комплексу.

КОДЕКС (від лат. *codicem* – дощечка для письма) – декілька розлінованих дощечок, призначених для написання текстів. Пізніше виник рукопис, переплетений у вигляді багатосторінкової книги, можливо, з пергаменту.

КОЛАЖ (від фр. *collage* – наклеювання) – техніка або жанр візуального мистецтва, суть якої полягає в наклеюванні на основу різноманітних матеріалів (тканина, шкіра, намисто, кора, фольга, метал, нитки тощо).

КОЛОРИТ (італ. *colorito*, від лат. *color* – колір) – система колірних сполучень у живописі (наприклад, теплий або холодний; спокійний або напружений тощо).

КОМІКС (анг. *comics* – комічний, смішний) – графічно-розповідальний жанр, серія малюнків із коротким текстом або без тексту.

КОМБІНАТОРИКА (від лат. *сошко* – з'єдную, сполучаю) – прийоми знаходження різноманітних з'єднань (комбінацій), перестановок, сполучень, розміщення цих елементів у певному порядку.

КОМБІНАТОРНИЙ ПРИНЦИП – характеризується тим, що в його основі лежить один або група елементів, які здатні утворювати різноманітні види сполучень шляхом механічного з'єднання.

КОМПОЗИЦІЯ (від лат. *compositio* – складання, поєднання) – вагоме співвідношення складових художнього твору в різних видах мистецтва.

КОМПУНУВАННЯ (лат. *compono* – складаю) – процес пошуку, переміщення, підпорядковування елементів композиційному цілому.

КОНСТРУКТИВІЗМ (від лат. *construction* – будова) – напрям у мистецтві, що висував на перший план конструктивно-технічну сторону художньої творчості.

КОНСТРУКЦІЯ (лат. *construction* – будова) – взаємозв'язок, з'єднання елементів (деталей, вузлів, частин).

КОНТРАПОСТ (від італ. *contrapposto* – протилежність) – в образотворчому мистецтві прийом зображення, при якому положенню однієї частини тіла контрастно протиставляють іншу частину (наприклад, верхня показана в повороті, нижня – фронтально). Контрапост динамізує ритм фігури, дозволяє передавати рух або напруження, не порушуючи загальної рівноваги форм, посилює трьохмірність зображення.

КОНТРАСТ (від фр. *contraste* – різка відмінність, протилежність) – художній прийом в образотворчому мистецтві, в основі якого лежить протистояння двох співвідношених якостей із метою їх посилення.

КОНТРАКУЛЬТУРА (від лат. *contra* – проти) – напрям розвитку культури, який протистоїть «офіційній» традиційній культурі.

КОНТУР (фр. *contour*) – художньо-виражальний засіб, за допомогою якого створюється силует предмета або його окремої деталі.

КОПІЯ (від лат. *copia* – множинність) – повтор певного художнього твору, виконаного автором або іншим художником. Копія точно відтворює манеру художника, розмір, техніку, колорит, композиційну побуду оригіналу.

КОРА (від гр. «дівчина») – жіночий тип архаїчної статуї – молодої випростаної жінки в довгому одязі.

КОРОЛОПЛАСТИКА (від гр. *κορη* – дівчина, жіноча статуетка, лялька та *plastike* – ліплення) виготовлення жіночих фігур із випаленої глини, воску, гіпсу.

КРАКЛЄ (фр. *craquele*) – ажурна сітка тонких тріщин на глазурованій поверхні керамічних виробів. кракле створюють для декоративного ефекту шляхом невідповідності коефіцієнта розширення черепка і глазури при випаленні.

КРАТЕР – антична велика ваза з широкою шийкою і містким тулубом, у якій змішували воду з вином. ксилографія – гравюра на дереві.

КУБІЗМ (від гр. *cube* – куб – *субізм*) – напрямок у мистецтві початку XX ст., у творах якого всі предмети і явища можуть бути зображені у вигляді суми геометричних фігур.

КУЛЬТУРА (від лат. *culture* – виховання, освіта, розвиток) – предметно-ціннісна форма освоєвально-перетворюючої діяльності, у якій відображається історично визначений рівень розвитку суспільства й людини,

породжується і стверджується людський сенс життя; сфера духовного життя суспільства, що охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, ВНЗ, клуби, театри, музеї, творчі спілки тощо).

КУЛЬТУРА ДУХОВНА – один із трьох складників у поділі культури на матеріальну, соціальну та духовну. До сфери духовної культури належать такі галузі, як: релігія, мистецтво, філософія, наука, мораль, право, політика.

КУЛЬТУРА ЕЛІТАРНА – культура, зорієнтована на потреби певної (елітарної, вищої) частини суспільства.

КУЛЬТУРА ІНДИВІДА – ступінь засвоєння культурних цінностей, що виявляється в культурі основних форм світоставлення: практичній (діяльність, поведінка), теоретичній (мислення), духовно-практичній (почуття, спілкування); синтез індивідуальних якостей, спрямованих на творчий і гуманний спосіб взаємин із довкіллям та іншими людьми.

КУЛЬТУРА МАСОВА – властивість культури ХХ т., масове поширення культурних явищ та цінностей, зумовлене науково-технічними досягненнями суспільства, урбанізацією, розмиванням територіальних та соціальних меж, культурною інтеграцією.

КУЛЬТУРА МАТЕРІАЛЬНА – усі матеріальні предмети, створені людиною, а також винаходи та технології. До матеріальної культури належать: культура праці й матеріальне виробництво, культура побуту, культура топосу (тобто місця проживання – житлові та інші споруди, різноманітні населені пункти), культура ставлення до власного тіла тощо.

КУЛЬТУРА ХУДОЖНЯ – сукупність процесів і явищ духовної практичної діяльності, яка створює, розповсюджує й опановує твори мистецтва та матеріальні предмети, що мають естетичну цінність.

КУРОС (від гр. «хлопець») – тип архаїчної статуї голого випростаного хлопця (чоловіча репліка кори).

КУСУДАМА (з япон. *кусурі* – ліки, *тама* – куля – лікувальна куля) – один зі старовинних та декоративних традиційних японських виробів у техніці орігамі.

Л

ЛЕВКАС (гр. *leukos* – білий) – шар ґрунту з суміші гіпсу й крейди, який використовували у візантійському та російському середньовічному живописі.

ЛЕНД-АРТ (земляне мистецтво) – один з екологічних напрямів сучасної творчості, де матеріалом слугують природні об'єкти: земля, багно, камені, скелі, дерева, листя, гілки, трава, квіти, вода, сніг, вогонь тощо.

ЛІТОГРАФІЯ (від. гр. *lithos* – камінь и *grapho* – пишу) – друкарський процес, сутність якого полягає в тому, що на поверхню спеціального каменю жирним олівцем наносять малюнок; камінь протравлюють кислотою, і туш, що закріплює малюнок, до непротравлених ділянок каменю не пристане; після чого під друкарським пресом туш і малюнок переноситься на зволожений папір.

ЛІХТАР (гр. *phanarion*, зменшуване від *phans* – факел) – 1) кругла або багатогранна споруда з великими віконними отворами, яка завершує купол або інше перекриття та слугує для їх природного освітлення; 2) багатогранний засклений виступ на зовнішній стіні будинку на висоті 1-2 поверхів, що поліпшує освітлення; 3) скляна частина покрівельного покриття, яке призначене для верхнього освітлення.

ЛОДЖІЯ – відкрита з одного боку споруда з колонами, пілястрами й парапетом.

ЛОКАЛЬНИЙ КОЛІР (від. фр. *local* – місцевий) – основний постійний предметний колір зображувальних об'єктів, умовний, незмінний під впливом освітлення, повітряного середовища, рефлексів від навколишніх предметів. В іншому випадку під локальним кольором розуміють кольорову пляму предмета без кольорових нюансів у вигляді однорідної плями. Уперше поняття «локальний колір» запровадив Леонардо Да Вінчі у «Книзі про живопис».

ЛУБОК (народна картинка) – вид графіки, зображення з підписом, що відрізняється простотою та доступністю образів.

М

МАВЗОЛЕЙ – особливо величний і пишний похоронний монумент, що зводиться на згадку про видатного діяча.

МАЙОЛІКА – керамічні вироби з пористої глиняної пасти, покритої склоподібною емаллю.

МАКЕТ (від фр. «*модель, ескіз*») – матеріальне просторове відтворення виробу, що проектується.

МАЛЮНОК – зображення на площині, яке виконується за допомогою графічних засобів і має самостійне художнє значення. Малюнок може бути структурною основою для будь якого зображення: графічного, живописного, скульптурного, декоративного. За призначенням малюнок можна поділити на: начерк (короткочасний малюнок з натури або по пам'яті), ескіз (пошук композиційного рішення для майбутнього твору образотворчого мистецтва) та малюнок, який виступає як завершений художній твір. унікальність малюнка полягає у тому, що на відміну від гравюри він існує в єдиному екземплярі.

МАНДОРЛА (італ. *mandorla* – мигдаль) – зображення мигдалевидного сяння навкруги фігур священних персонажів.

МАНЕРА (італ. *manirá*) – сукупність усіх прийомів, які характеризують стилістичні й технічні особливості цілого напрямку або творчості одного митця.

МАНЬЄРИЗМ – течія в живописі; особливості художньої культури ХVІ ст.; стиль, що заснований на відтворенні не творінь природи, а творів великих художників (Леонардо, Рафаеля, Мікеланджело).

МАРИНА (італ. *marina* від лат. *arinus* – морський) – зображення морського пейзажу. Художників, які

спеціалізуються на зображенні морської стихії, називають мариністами.

МАСТАБА – давньоєгипетська гробниця, квадратний курган із цегляним або кам'яним облицюванням. усередині мастаби є кімната для ритуальних приношень та усипальниці, тобто таємниче приміщення, де зберігалися статуя чи саркофаг померлого. (Піраміда фараона Джосера була побудована на місці традиційної мастаби).

МАСШТАБ – співвідношення розміру предмета на кресленні до його дійсного розміру в натурі.

МЕАНДР – геометричний орнамент із неперервної кривої або ламаної під прямим кутом лінії, що утворює низку спіралей.

МЕТОД (від гр. *methodos* – шлях дослідження, теорія, вчення) – спосіб досягнення мети, вирішення завдання; сукупність дій та прийомів, призначених допомогти досягненню бажаного результату.

МЕТОПА – архітектурний елемент у формі квадратної декорованої плити, яка, чергуючись із тригліфами, утворює доричний фриз.

МЕЦЕНАТСТВО – добродійна підтримка художників, що здійснюється з міркувань престижу.

МИСТЕЦТВО – одна із форм суспільної свідомості, що відображає в образах реальну дійсність і бере участь у її історичному розвитку; форма суспільної свідомості, особливий вид людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів. У широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність.

МИСТЕЦТВО ДЕКОРАТИВНЕ – вид архітектонічного мистецтва, який за допомогою своїх творів художньо оформлює навколишнє матеріальне середовище.

МИСТЕЦТВО ІЄРАТИЧНЕ (від гр. *ієрмікоз культовий, священний*) – мистецтво, прямо пов'язане з обслуговуванням будь-якого релігійного культу.

МИСТЕЦТВО МОНУМЕНТАЛЬНЕ – вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються, як правило, для конкретного архітектурного середовища й відрізняються значущістю ідейного змісту, узагальненістю форм, масштабністю. Монументальні твори не можуть бути відділені від своєї основи (стіни, стелі тощо) і перенесені. до монументального мистецтва належать пам'ятники, монументи, скульптурні, мозаїчні композиції для будинків, вітражі, міська і паркова скульптура, фонтани тощо.

МИСТЕЦТВО ОБРАЗОТВОРЧЕ (візуальне) – вид просторового мистецтва, що включає скульптуру, живопис і графіку, відображаючи дійсність у наочних, зорових образах.

МИСТЕЦТВО ПРИКЛАДНЕ – галузь просторового мистецтва, твори якого поряд з архітектурою художньо оформлюють навколишнє матеріальне середовище. Воно включає різні види мистецтв, що призначені для прикраси творів архітектури (монументально-декоративне мистецтво), для суспільного і приватного побуту (декоративно-прикладне мистецтво), для художнього оформлювання видовища, свята тощо (оформлювальне мистецтво).

МИСТЕЦТВО ПРОСТОРОВЕ – вид мистецтва, що існує в просторі і сприймається зором. Синонім пластичного мистецтва. Поділяється на образотворче мистецтво (скульптура, живопис, графіка) та архітектонічне мистецтво (архітектура, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн).

МИСТЕЦТВО САДОВО-ПАРКОВЕ – мистецтво створення садів, парків та інших озелених територій. Основні типи парків: терасові, регулярні, пейзажі «англійські», мініатюрні та японські сади.

МИСТЕЦТВО САКРАЛЬНЕ – мистецтво культового призначення (у православ'ї, католицизмі, ламаїзмі та деяких інших релігіях). Найяскравішим твором сакрального мистецтва є іконопис. Характер іконопису визначається іконографією – чітко визначеною тематикою і правилами зображення подій та осіб святого письма.

МИСТЕЦТВО СТАНКОВЕ – назва походить від верстата (мольберт, скульптурний верстат), на якому створюються твори станкового мистецтва. Твори станкового мистецтва мають самостійний характер і позбавлені прямого декоративного чи утилітарного призначення (у живописі – картини; у скульптурі – статуї, у графіці – естампи, станкові малюнки).

МИСТЕЦТВО ТЕАТРАЛЬНО-ДЕКОРАЦІЙНЕ (від лат. *decoration* – прикраса) – використовується при оформленні сцени, павільйону, тобто створення театральних декорацій та ескізів театральних костюмів. Характерне також і для кіномистецтва.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА – процес, спрямований на розвиток у людини творчих здібностей і естетичного досвіду, ціннісних орієнтацій і смаку, здатності до спілкування з художніми творами у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури.

МИСТЕЦЬКА ШКОЛА – процес навчання на основі певних принципів, норм, сформованих окремими особистостями, що сприяє набуттю людиною знань видів мистецтва, збагаченню її вміннями та навичками, необхідними для духовного, професійного та творчого саморозвитку. Поняття «мистецька школа» також вживається для трактування умовних узагальнених рис образно-пластичної мови, яка притаманна певному осередку, регіону або окремому навчальному закладу.

МИМЕЗИС (від гр. *mimesis* – наслідування, відтворення) – спосіб, тип творчості, що полягає в наслідуванні природи.

МІНІАТЮРА (фр. *miniature*, від лат. *minimum* червоно-оранжевий пігмент, за допомогою якого писці вимальовували заголовні букви (*rubriche*) манускриптів) – живописна техніка; будь-яка окрема ілюстрація кодексу; художній твір малих розмірів, що відрізняється витонченістю.

МІНУСКУЛ (від лат. *minusculos* – маленький) – шрифт із малих рядкових букв. Виникає під впливом скорописних або курсивних начерків у кінці VIII ст. на основі латинського алфавіту.

МОВА ХУДОЖНЯ – зображувально-виразні засоби художнього твору, специфічні для кожного виду мистецтва.

МОДЕЛЮВАННЯ (від. фр. «ліпити, формувати») – метод роботи, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта роботи (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю).

МОДЕЛЬ (від лат. *modulus* – міра, зразок) – умовний образ для будь-якого об'єкта, процесу або явища.

МОДЕРНІЗАЦІЯ (від фр. *moderne* – сучасний, найновіший) – процес «осучаснення» традиційних та відсталих (за еволюціоністською парадигмою) культур.

МОДУЛЬ – величина (найменший розмір) або будь-який з елементів форми, що умовно береться за одиницю й повторюється ціле (кратне) число разів в інших її розмірах.

МОЗАЇКА (фр. *mosaïque*) – образотворча техніка, суть якої полягає в підборі й припасуванні один до одного шматочків каменю, мармуру або смальти, які закріплюються в шарі ґрунту («ложі»).

МОЛЬБЕРТ (нім. *malbrett*) – дерев'яний станок на трьох або двох підставках, на яких розміщується при роботі художника полотно, натягнуте на підрамник або картон.

МОНУМЕНТ (від лат. *monumentum*) – пам'ятник значних розмірів із масштабним, ансамблевим рішенням.

МОТИВ (від лат. *moveo* – рухаю, привожу в рух) – в образотворчому мистецтві стала тема, проблема, ідея в творчості конкретного художника або цілого напрямку. Цей термін використовують стосовно до натури та її зображення.

МУЛЬТИПЛІКАЦІЯ (від лат. *multiplicado* – множення) – від кінознімання, окремих вид анімації, об'єктами якого є серія графічних зображень або об'ємних фігур. Кожне зображення чи положення фігури відповідає певній фазі руху, унаслідок чого при показі на екрані створюється ілюзія руху.

Н

НАПРЯМ ХУДОЖНІЙ – спільність художніх явищ, що складається історично та характеризує певні епохи й творчість митців, яких згуртовує відносна єдність світоглядних та естетичних орієнтацій, принципів художнього відтворення дійсності.

НАСКЕЛЬНИЙ ЖИВОПИС – зображення, які первісні племена епохи палеоліту витесували або малювали на стінах скельних печер.

НАТУРА (від лат. *natura* – «природа») – предмет і явища навколишнього світу, які слугують художнику моделлю.

НАТУРАЛІЗМ (лат. *natura* – природа) – художній стиль, що намагається подолати умовність мистецтва, перетворити твір у точну копію факту. Згідно з естетикою натуралізму художнє уявлення не повинно перекручуватися.

НАТЮРМОРТ (фр. *nature morte*, італ. *natura morta*, букв. – мертва природа; гол. *stilleven*, нім. *stilleben*, англ. *still life*, букв. – тихе або нерухоме життя) – жанр, який присвячений зображенню речей, які оточують людину, розміщених, як правило, у реальному побутовому середовищі й композиційно організованих у єдину групу. крім неживих предметів (наприклад, предметів домашнього використання), у натюрморті зображують об'єкти живої природи, ізольовані від звичайних зв'язків і тим самим перетворені в річ – рибу на столі, квіти в букеті тощо.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ (1996) – творчо-наукова установа, яка проводить діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти у галузі культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності. Містить шість структурних відділень: кіномистецтва, музичного, образотворчого, театрального мистецтва, теорії та історії мистецтв (мистецтвознавства), а також синтезу пластичних мистецтв.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ (1917) – вищий навчальний заклад художньої освіти, що має академічне спрямування, здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами в галузі живопису, скульптури, графіки, театрального-декораційного мистецтва, архітектури, реставрації творів мистецтва, мистецтвознавства та артменеджменту.

НЕКРОПОЛЬ (з гр. «місто мертвих») – колективна усипальниця особливого значення. Неоімпресіонізм – художній напрям, що відроджував суть імпресіоністичних теорій бачення. Сформувався у Франції в 1886 р.

НЕОЛІТ – період кам'яного віку, характерною особливістю якого було виготовлення неолітичною людиною первісних знарядь праці, проживання в хатинах та зародження землеробства і скотарства.

НЕФ – подовжній простір церкви, розділений рядами колон і пілястрів, єдиний або з бічними аналогами.

НОНКОНФОРМІЗМ (від лат. заперечної частки та *conformis* – подібний, схожий) – демонстративне неприйняття загальноприйнятих нормативів творчості.

НЮ (фр. *nu* – голий, роздягнений) – один із жанрів образотворчого мистецтва, метою якого є зображення оголеного тіла, переважно жіночого. Ню зародився в епоху відродження в рамках міфологічного, алегоричного, історичного та побутового жанрів.

НЮАНС – відношення, у якому є незначна відмінність об'єктивних характеристик форми, при якій схожість виражена сильніше, ніж різниця.

О

ОБ'ЄМНА КОМПОЗИЦІЯ – твір образотворчого мистецтва, що визначається об'ємною будовою форми, яка сприймається в трьохвимірному просторі.

ОБЕЛІСК – монолітний пілястр (стовп), що стоїть окремо, значно витягнутий, у формі усіченої піраміди з ієрогліфічними написами.

ОБЛИЦЮВАННЯ – обробка рівної поверхні матеріалами різного кольору і походженням.

ОБРАЗ – прямокутна дошка, розміщена, зазвичай, над вівтарним престолом; виконана фарбами, іноді у металі (чеканка), різьбленому дереві, мармурі з барельєфом. Образ, вставлений в архітектурну раму, називається іконою.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО – вид мистецтва, який ґрунтується на відображенні дійсності в художніх образах на площині (живопис, графіка) або у просторі (скульптура), які наочно створюють реальну картину природи, життя людини, або є наслідком людської фантазії.

ОБРАЗ ХУДОЖНІЙ - засіб і форма освоєння навколишньої дійсності мистецтвом; спосіб існування художнього твору.

ОРАНТА (від лат. *orans*, родовий відм. *orantis* – яка молиться, благає) – один із типів зображення Богоматері в молитовній позі – у повний зріст, із розведеними руками догори і повернутими до глядача долонями. Найбільш розповсюджений образ використовується в декоративно-ужитковому та монументальному мистецтві.

ОРАТОРІЙ (лат. *oratorium*) – вид сакральної будови, власна капела, призначена для невеликих церковних служб.

ОРДЕР (*архітектурний*) – архітектурна система, заснована на суворому дотриманні правил поєднання форми і пропорцій колони в грецькому й римському мистецтві. Грецькі ордери поділяють на доричний, іонічний, коринфський та римські – тосканський і композитний. У період Відродження та в епоху Бароко виділяли ордери гігантський, рустичний і фігурний.

ОРИГАМІ (від япон. «орі» – складання, «гамі» – папір) – мистецтво складання паперу.

ОРІЄНТАЦІЇ ЕСТЕТИЧНІ – орієнтації особистості в навколишньому світі на основі естетичних цінностей.

ОРНАМЕНТ (від лат. *ornamentum* – прикраса) – візерунок, побудований на ритмічному повторі або чергуванні орнаментальних елементів.

ОФОРТ (фр. *ofort* – міцна вода; азотна кислота) – техніка гравірування на металі, де заглиблені елементи зображення роблять способом травлення металу кислотами.

ОЦІНКА ЕСТЕТИЧНА – установлення значущості предметів, явищ дійсності й мистецтва з позицій уявлень особи про прекрасне; процес оцінювання має суб'єктивний характер, оскільки детермінується інтересами та потребами особи, які безпосередньо залежать від її світогляду, рівня естетичного розвитку.

П

ПАЛІТРА – у вузькому значенні - основний інструмент живописця, на якому він розкладає і змішує фарби; у широкому – колірна гама, характерна для конкретного живописця.

ПАМ'ЯТНИК – твір мистецтва (скульптурна група, статуя, погруддя, плита з рельєфом або написом, тріумфальна арка, колона,obelіск, гробниця, надгробок тощо), що створюється з метою увічнення людей або історичних подій.

ПАНКУЛЬТУРА (від гр. *pan* – усе) – людська культура загалом, весь комплекс культурних характеристик.

ПАННО (фр. *panneau*) – живописний або скульптурний твір декоративного характеру, який призначений для оформлення інтер'єру або екстер'єру. Зв'язок з архітектурою наближує панно до монументального живопису (розпису, фрески).

ПАНОРАМА (від лат. *horama* – вид) – художня композиція, що включає мальовану картину, на якій охоплено все коло об'єкту та об'ємні макети переднього «предметного» плану.

ПАНТЕЇЗМ – уявлення про тотожність бога і світу, буття, природи.

ПАНТЕОН – храм усіх богів; пізніше – назва священної споруди монументального характеру, зведена на згадку про видатних людей.

ПАРУС – архітектурний елемент у форм сферичного трикутника, який виконує роль кутового переходу з квадратного в плані простору будівлі до сферичного півкульного простору.

ПЕДАГОГІКА МИСТЕЦТВА – сфера наукової діяльності людини, яка досліджує методологічні, теоретичні та методичні проблеми навчання та виховання, спрямована на організацію навчально-виховного процесу в різних освітніх закладах засобами мистецтва й розробляє естетичні, етичні, культурологічні та аксіологічні засади цього процесу.

ПЕЙЗАЖ (з фр. *paysage*, від *pays* – країна, місцевість) – жанр образотворчого мистецтва, у якому предметом зображення є дика або в тій чи іншій мірі перетворена людиною природа. В пейзажі відтворюються реальні або вигадані види місцевості, архітектурні будови, міста, морські види (марина).

ПЕРГАМЕНТ (від лат. *pergamena* – висушена і вибілена овеча шкура) – основа для нанесення текстів і малюнків.

ПЕРИСТИЛЬ – внутрішній дворик будівлі, який оточений колонадою, куди виходять різні приміщення.

ПЕРСПЕКТИВА (фр. *perspective*, від лат. *perspicio* – ясно бачу) – спосіб, яким той чи інший художник у конкретний історичний період передає своє бачення простору в різних епохах і культурах.

ПЕРФОРМАНС – (від англ. *performance* – виступ, виконання, гра, вистава) – один із різновидів акціонізму, коротка вистава, виконана митцем перед публікою (найчастіше в художній галереї, музеї або на відкритому повітрі). На відміну від театральної вистави, виконавці не грають ролі, а виконують цілком реальні дії.

ПЕРЦЕПЦІЯ – (від лат. *perceptio* – сприймання) – відображення речей і явищ (зокрема художніх) у свідомості людини за допомогою органів чуття.

ПІДМАЛЬОВОК – первинне тонування картини загальним тоном або декількома тонами з подальшим їх висвічуванням крізь верхні шари фарб (переважно в олійному живописі).

ПІЛЯСТР (від лат. *pila* колона, стовп) – плаский вертикальний прямокутний у плані виступ на стіні або стовпі, що є переважно декоративним елементом і розділяє стіну.

ПІРАМІДА – архітектурна споруда, типова для Стародавнього Єгипту, культового призначення.

ПЛАКАТ – вид графіки, рекламне, агітаційне або навчальне яскраве зображення на великому аркуші, що супроводжується коротким пояснювальним текстом.

ПЛАН – графічне зображення будівлі, її частини або окремого архітектурного елемента в горизонтальній проекції, виконане в заданому масштабі.

ПЛАСТИКА – художнє вираження об'ємності в творах образотворчого мистецтва.

ПЛАФОН (від фр. *plafond* – стеля) – твір монументального живопису, що прикрашає перекриття приміщення; стеля прикрашена живописним або скульптурним зображенням або декоративними мотивами.

ПЛЕНЕР (від фр. *en plein air* – на свіжому повітрі) – правдиве зображення природи у природних умовах, під відкритим небом, при активному впливі світла та повітря; живопис на відкритому повітрі пов'язаний із вивченням пленерних ефектів.

ПОЛПТИХ (від гр. *polyptychos* – той, що складається з багатьох складок або дощечок) – твір станкового образотворчого мистецтва з декількох частин: трьох (триптих), двох (диптих) або багатьох (поліптих), об'єднаних єдиним задумом. Розквіт мистецтва поліптиху сягає кінця середньовіччя й частково до епохи Відродження як прикраса для церковних вітарів.

ПОЛІС – особливий тип міста-держави, сформований у Греції класичної епохи.

ПОЛІХРОМНІСТЬ – багатоколірність, що призводить до декоративного ефекту.

ПОЛОТНО – тканина, призначена для нанесення фарб – цупке лляне чи бавовняне полотно, розтягнуте й закріплене на підрамнику та заздалегідь оброблене клейовим ґрунтом.

ПОП-АРТ (англ. *pop art*, від *popular art* – загальнодоступне, популярне мистецтво) – мистецтво, що виникло в Америці як реакція на абстрактне (безпредметне) мистецтво. Твори мистецтва художників поп-арту – це колажі, комбінації з побутових речей на полотні.

ПОРТАЛ – монументальний вхід у цивільну будівлю або в собор, прикрашений рельєфами, що має характер справжньої архітектурної композиції у вигляді обрамлення вхідних дверей.

ПОРТРЕТ (фр. *portrait*, від зістар. *portraire* – зображати) – зображення людини або групи людей, що реально існують чи існували в минулому. Портрет художника, виконаний власноруч, називають автопортретом.

ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ – умовне позначення декількох напрямків у французькому мистецтві кінця ХІХ – початку ХХ ст. Постімпресіонізм відмовився від короткочасності імпресіонізму та поставив перед художнім світом іншу проблему: передати подовженість, стійкість, а тому значущість станів як зовнішнього, так і внутрішнього світу.

ПРИМІТИВІЗМ (в образотворчому мистецтві) – течія в художній творчості, властива зонам послаблення й деградації фольклорного та професійного культурного факторів.

ПРОЕКТ (від лат. «*кинутий вперед*») – технічне рішення у вигляді креслень, розрахунків, макетів різноманітних об'єктів, що передуює їх здійсненню в натурі.

ПРОПЛІЄ – монументальний вхід в Афі́нський Акрополь із західної сторони; у широкому значенні – вестибюль, вхід із багатьма дверима на священну територію.

ПРОПОРЦІЇ – співвідношення частин між собою, рівність двох відношень (у математичному вираженні $a:b = c:d$).

ПРОСТІР – загальна властивість матеріального світу; зображальний засіб, дія якого ґрунтується на зоровому взаємозв'язку кількох об'єктів.

ПУАНТИЛІЗМ (від фр. *pointiller* – нанести пунктир, позначити і всіяти точками) – техніка живопису, яка полягає в тому, що все розмаїття забарвлень зображуваних предметів передається за допомогою змішування великої кількості крапок 4-х чистих кольорів: червоного, синього, зеленого й жовтого.

P

РАКУРС – прийом, що полягає в перспективному скороченні предмета або тіла, розташованого під кутом до площини зображення з метою досягнення тривимірності зображення.

РАСТУШКА – коротка паличка (з паперу або замші) з конусоподібними кінцями для розтирання штриха у пляму для малювання пастеллю або іншими м'якими матеріалами.

РЕАЛІЗМ (від лат. *realis* – дійсний) – творчий принцип, на основі якого характери й обставини в художньому творі пояснюються соціально-історично, а їхній причинно-закономірний зв'язок (соціальний детермінізм) розкривається в якісному та самоцінному розвитку (історизм) через типізацію фактів.

РЕГІОНАЛЬНА ХУДОЖНЯ ОСВІТА – процес навчання в освітніх закладах, що базується на художньо-мистецьких та освітніх традиціях, відкритий до адаптації зарубіжного мистецького досвіду на окремій території держави, що має історичний, адміністративний характер утворення.

РЕЛЬЄФ (від фр. *relief*, від лат. *relevo* – піднімаю) – скульптурна техніка зображення на площині в посиленій (горельєф) і в ослабленій (барельєф) манері обробки поверхні.

РЕСТАВРАЦІЯ (від пізньолат. *restauratio* – відновлення) – широке поняття, яке охоплює всі види і способи укріплення та відновлення ушкоджених та зруйнованих пам'ятників історії й культури (окремі архітектурні споруди та їхні комплекси, твори образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, археологічні знахідки).

РЕТАБЛО (ісп. *retablo*) – архітектурна прикраса вітаря, завітарний образ.

РИСУНОК – основний вид графіки, коли зображення виконане олівцем, пером, пензлем, вугіллям тощо за допомогою штрихів, ліній, світлотіньових плям в одному чи декількох кольорах, зазвичай на папері.

РИТМ (від гр. розмірність, узгодженість) – один із найважливіших засобів узгодження різноманітних форм,

упорядкування всіх елементів у певних знайдених відношеннях, певному порядку розміщення й чергування.

РИТОН (гр. *rhyton*, від *rheo* - текти) - стародавня посудина (зазвичай для вина) у вигляді рогу з невеликим отвором на нижньому вузькому кінці. Типовий для давньогрецького мистецтва ритон зі скороченим широким тулубом, що завершується зображенням голови тварини (часто має ручку).

РІЗЬБЛЕННЯ – в архітектурі та прикладному мистецтві будь-який фігурний елемент.

РОЗОН (роза) – вікно, кругле й широке з переплетінням у вигляді променів, що розходяться. Типове для романських і готичних соборів.

РОКОКО (від фр. *rocaille* – мушля) – стиль у мистецтві й архітектурі, що зародився у Франції на початку XVIII ст. і поширився по всій Європі. Відрізнявся граційністю, легкістю, інтимно-кокетливим характером. Названий так жартома за надмірне захоплення рокайлями (тобто штучними ґратами з черепашковим облицюванням, парковими павільйонами, фонтанами тощо).

РОМАНСЬКИЙ СТИЛЬ – художній стиль (названий за аналогією з романськими мовами), для якого характерне наївне бажання зв'язати всіх однією-єдиною формою – римською культурою та мистецтвом. Поширений у Європі з XI ст.

С

САКРАЛЬНИЙ (від лат. *sacer* – священний) – такий, що має особливе, підвищене значення; обрядовий, ритуальний; такий, що має стосунок до віри, релігійного культу. Утворює опозиційну пару з поняттям профанний (буденний).

САНГІНА – 1) олівці для малювання без оправы червоного або червоно-брунатного кольору, виготовлені з каоліну й окислів заліза; 2) техніка малюнка цими олівцями. техніка відома з Епохи Відродження та набула поширення в xvii—xviii ст. у роботах світових майстрів Леонардо Да Вінчі, П. Рубенса, А. Ватто, О. Фрагонара.

САРКОФАГ (від гр. *sarkophagos* – букв. «пожирач м'яса», а саме східний різновид вапняку, який нібито швидко поглинав трупи) – стародавня гробниця особливої значущості, з каменю або мармуру.

СВІТСЬКА КУЛЬТУРА – антонім поняття «релігійна культура».

СГРАФІТО (італ. *sgraffito* або *graffito* – подряпаний) – різновид монументально-декоративного живопису, принцип якого ґрунтується на подряпуванні спеціальними інструментами верхнього тонкого шару штукатурки з метою оголення нижнього шару, за кольором контрастного верхньому. У давнину сграфіто використовувався в кераміці (архаїч. вази Греції та Етрурії). Як засіб декорування архітектурних споруд сграфіто набув поширення в XV-XVII ст. в Італії, в пізніше – у країнах Європи (Німеччині, Чехії тощо). Широко використовується в монументально-декоративному мистецтві XX ст.

СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ (від лат. *secularis* – світський) – процес звільнення культури від монополії релігійної ідеології; ослаблення ролі релігії в суспільстві.

СЕПІЯ (від лат. *sepia* – каракатиця) – 1) фарба світло-брунатного кольору, яку виготовляли зі чорнильного мішка морського моллюска – сепії; 2) фарба акварельного типу, яка широко застосовується у графіці, поширена в Європі з середини XVIII ст.; 3) твір, виконаний цією фарбою.

СИМВОЛ – вираження багатогранного смислу; один із найважливіших критеріїв художньої досконалості творів мистецтва.

символізм – художній напрям, характерною ознакою якого є схильність художників до екзотики і до переважання декоративного кольору. Виник спочатку у французькій літературі в 1885 році.

СИМЕТРИЯ (від гр. *symmetria* – домірність) – принцип гармонізації художнього твору, що ґрунтується на фундаментальній властивості дійсності; вид художнього узагальнення, який передбачає зведення структурних елементів у єдину систему, що підпорядковується законам побудови геометричних фігур на площині та в просторі.

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ – поєднання різних видів мистецтва з метою посилення естетичного впливу. (Наприклад, архітектурно-художній синтез мистецтв створюють архітектура, образотворче та декоративне мистецтва).

СИСТЕМА (від гр. *systema* – ціле, що складається з частин; з'єднання) – цілісне поєднання взаємопов'язаних елементів.

СКРИПТОРІЙ (від лат. *scriptorius* – писальний) – майстерня, у якій переписували книги, вони виникали при монастирях або дворах знаті. При створенні книги брали участь писці-скриптори, ілюмінатори, мініатюристи та інші. Перші скрипторії з'явилися у країнах Західної Європи в кінці XI ст.

СКУЛЬПТУРА (лат. *sculpture, sculpo* – висікаю, вирізаю) – ліплення, пластика (гр. *plastike*, від *plasso* – ліплю), вид образотворчого мистецтва, що заснований на принципі об'ємного, фізично трьохвимірного зображення, твори якого виконуються з твердих або пластичних матеріалів. Розрізняють такі види скульптури: кругла скульптура, твори якої можна оглядати з різних сторін (статуя, група, статуетка, бюст) та рельєф – напівоб'ємне зображення на площині, яке визначається за висотою та глибиною зображення: горельєф (високий), барельєф (низький), контррельєф (поглиблений).

СОБОР (лат. *cattedrale*, від лат. *cathedra* пишно прикрашене дерев'яне, мармурове або зі слонової кістки крісло, призначене для єпископа) – церква, службу в якій проводить єпископ.

СПЛКУВАННЯ МИСТЕЦЬКЕ – внутрішньо-діалогова форма осягнення смислу мистецького твору, авторської ідеї.

СПРИЙНЯТТЯ ХУДОЖНЄ – вид художньої діяльності, відображений у цілеспрямованому й цілісному сприйнятті мистецьких творів як естетичної цінності, який супроводжується естетичними переживаннями та

асоціативними уявленнями.

СТАТУЯ (лат. *statua*) – скульптурне зображення фігури людини, що має повний тривимірний обсяг і величину, близьку до натуральної або збільшеного розміру.

СТАФАЖ (нім. *stallage*, від *staffieren* – прикрашати картини фігурами) – зображення фігур людей, тварин у пейзажному живописі для оживлення твору, які мали другорядне значення. Стафаж набув поширення в VII ст., коли пейзажисти включали до своїх творів дрібноформатні релігійні та міфічні сцени.

СТЕЛА – пам'ятний кам'яний стовп чи плита, зведені в священному або примітному місці, на які нанесено текст або малюнок.

СТЕРЕОТИП (від гр. *stereos* – твердий та *typos* – відбиток) – звичне, схематичне, стандартизоване, стійке і, як правило, емоційно забарвлене уявлення про будь-яке культурне явище або об'єкт, що складається у свідомості людини як на основі особистого життєвого досвіду, так і за допомогою різноманітних джерел інформації.

СТИЛІЗАЦІЯ (фр. *stylisation*, від *style* – стиль) – навмисна імітація формальних ознак і образної системи того чи іншого стилю у новому, незвичайному для нього художньому контексті.

СТИЛЬ (від гр. *stylos* – паличка для письма) – історично складена стійка спільність творчих принципів образної системи суттєвих і характерних ознак предметів матеріальної та духовної культури суспільства.

СТИЛЬ ХУДОЖНІЙ (лат. *stylus* – стрижень) – структурна єдність образної системи та прийомів художньої виразності, яка народжується практикою розвитку видів мистецтва; характеристика епохи, різних художніх напрямів та індивідуальної манери митця.

СТІННИЙ РОЗПИС – живопис, виконаний на поверхні стін будівлі.

СТРОБОСКОПІЧНИЙ ЕФЕКТ (від гр. *strobos* – вихор і *skoreo* – дивлюся) – в образотворчому мистецтві передача в матеріалі уявної зміни дійсного руху окремих об'єктів природи. Застосовується при зображенні живої природи (фігур людини в русі, тварин, птахів та ін.).

СТРУКТУРА – (від лат. *structura* – будова, порядок) – сукупність стійких внутрішніх зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність.

СТУКО – штучний мармур із полірованого гіпсу з різноманітними сумішами.

СТУЛКА – одна з двох бічних дощок, якими закривається й оберігається вівтарна картина.

СУБКУЛЬТУРА підпорядкована, неосновна культура; часткова культурна підсистема всередині системи базової культури суспільства.

СУПРЕМАТИЗМ (від лат. *supremos* – вищий, останній) – напрям у мистецтві, різновид абстрактного живопису, основу якого складають комбінації з простих геометричних елементів.

СУВІЙ – старовинний манускрипт – смужка папірису, яка намотана на дерев'яний або кістяний циліндр.

СФУМАТО (італ. *sfumato* – затушований) – живописна техніка, споріднена к'яроскуро й заснована на найтонших градаціях світла та тіні. Властива головним чином творам Леонардо Да Вінчі та його учнів.

СЮЖЕТ – в образотворчому мистецтві термін використовується з двома значеннями: широке – предмет художнього зображення (наприклад, пейзаж – «вид» природи, натюрморт – речі тощо), де сюжетний, тобто предметний живопис протиставляється безпредметному; вузьке – зображення дій, вчинків і взаємовідносин людей, які витікають з певної життєвої ситуації.

СЮРРЕАЛІЗМ (від фр. *surrealisme* – надреальне, надреалізм) – один із пізніх напрямків у модерністичному мистецтві, що виник після першої світової війни. Ідеологічною основою сюрреалізму є філософія З. Фрейда, зокрема його ідеї про існування різних форм свідомості (підсвідоме, несвідоме) і про творчу силу лібідо. Це дозволило сюрреалістам зробити висновок про значущість таких станів людини, як сон, галюцинація, марення, параноя, і проголосити зображення сфери несвідомого головною метою мистецтва.

T

ТАБЕРНАКЛЬ (фр. *tabernacle* від лат. *tabernaculum* – шатро) – архітектурно оздоблена ніша зі статуєю святого, а також дарохоронительниця (металевий ковчег у вигляді мініатюрного храму або гробниці) у вівтарній стіні храму або відкрита прибудова для розміщення статуй.

ТВОРЧИСТЬ – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення; розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою розвитку культури особистості.

ТЕАТР – у Стародавній Греції відкрита споруда, де ставили твори видатних авторів трагедій і комедіографів.

ТЕАТРАЛЬНО – декоративне мистецтво – вид образотворчого мистецтва, пов'язаний із художнім оформленням театрального спектаклю, тобто створення на театральній сцені життєвого середовища, у якому діють герої драматичного або музично-драматичного твору. Основні елементи театрального мистецтва – декорації, освітлення, бутафорія та реквізит, костюм, грим акторів – складають єдине художнє ціле, що виражає зміст і характер сценічного дійства, підкорені задуму спектаклю.

ТЕМПЕРА (італ. *tempera*, від *temperare* – змішувати фарби) – живопис фарбами, для яких зв'язуючою речовиною є емульсія: натуральні (яйце, сік рослини), штучні (водний розчин клею з олією).

ТЕРАКОТА (італ. *terra cotta* – випалена земля) – вид виробів із кераміки з пористим черепком, без облицювання.

ТЕСЕРИ – камінчики чи шматочки склоподібної маси, з яких складається мозаїка.

ТЕХНІКА (від гр. «умілий», «майстерний», також «уміння», «вправність», «майстерність») – сукупність навичок і прийомів у певному виді діяльності (наприклад, техніка живопису).

ТЕХНІКА (від гр. *techne* – мистецтво, майстерність) – 1) в образотворчому мистецтві загальна сукупність знань, умінь та навичок, прийомів і методів, необхідних для створення художнього твору (широке значення); 2) індивідуальна манера майстра, його особистісне бачення світу (вузьке значення).

ТЕХНІЧНА БІОНІКА – наука, яка вивчає принципи побудови та функціонування об'єктів живої природи з метою їх використання у вирішенні інженерних питань.

ТЕХНІЧНИЙ МАЛЮНОК – наочне зображення предмета, виконане від руки з візуальним дотриманням пропорцій та показом розмірів.

ТИМΠΑН – архітектурне поле трикутної форми, гладке або заповнене скульптурою; розташоване між антаблементом і скатними лініями фронтона.

ТИТУЛ – перша сторінка книги, на якій розміщено заголовок, прізвище автора, назва видавництва тощо.

ТІНЬ (анг. *shade, shadow*, фр. *ombre*) – в образотворчому мистецтві віддаленні від джерела світла, найменш освітлені ділянки картини, елементи простору, предметів і фігур твору. Тінь буває об'ємною та падаючою, інколи поняття тіні не відповідає поняттю темного, оскільки тінь на світлому предметі майже прозора, ледь вловима і відрізняється множинністю рефлексів.

ТОН (фр. *ton*) – світлотіньовий або колірний лад твору. Тональність (фр. *tonalite*) – єдність кольорового або світлотіньового устрою живописного твору. У графіці вказує на характер загального світлотіньового тону, у живописі застосовується до кольору і є приблизеним до понять «кольорова гамма» і «загальний кольоровий тон».

ТОНДО (італ. *tondo*) – живописна картина або барельєфне зображення круглої форми. найбільш притаманна художникам відродження.

ТОРЕВТИКА (від гр. *toreuo* – вирізую, чеканю) – мистецтво рельєфної обробки художніх виробів із металу шляхом чеканки при тисненні.

ТРАДИЦІЯ (від лат. *traditio* – передача, розповідь) – історично сформовані звичаї, обряди, норми поведінки, погляди, смаки тощо, які передаються від покоління до покоління й забезпечують зв'язок різних історичних часів.

ТРАНСЕПТ – поперечний неф у будівлях церков, які в плані являють собою латинський хрест.

ТРАНСКУЛЬТУРАЦІЯ – процес та результат поширення певного типу культури на інші регіони, культури яких не здатні виявити достатнього спротиву «зайшлій» культурі.

ТРАНСФОРМАЦІЯ – зміна, перетворення шляхом швидкої зміни площини, форми, об'єму.

ТРАФАРЕТ (італ. *traforetto*, від *traforo* – прокалювання) – пристрій для формування живописного зображення орнаменту, яке розраховане на багаторазове повторення мотиву. Використовується при трафаретному друці в художній вишивці, у текстильному та паперовому виробництві, інколи для декорування керамічних виробів.

ТРИФОРІЙ – галерея на бічних нефах, які в романських і готичних соборах відчинялися на центральний неф, за допомогою трифонів, тобто вікон із трьома отворами, відокремленими тонкими пілястрами або колонами.

ТРОМПЛЕЙ (від фр. *trompe-l'oeil*) живописний напрям, для якого властива гранична натуралістичність, ілюзійність, переконливість зображення, що досягається майстерністю перспективних, композиційних і живописних прийомів.

ТРУБАДУР (фр. *troubadour*) – середньовічний провансальський поет-співак.

У

УЯВА – відображення дійсності не як існуючої реальності, а як певної можливості створювати та оперувати новими образами, уявленнями, думками.

УЯВЛЕННЯ АСОЦІАТИВНЕ в мистецтві – здатність особистості асоціативно співвідносити предмети та явища навколишнього світу, продуктивно конструювати через уявлення їх нові, нетривіальні зв'язки, що відрізняються багатозначністю та відсутністю звичних шаблонів і стереотипів сприймання.

УНЦІАЛ – унциальне письмо – почерк латинського шрифту IV-VIII ст., характерною ознакою якого є закругленість знаків.

Ф

ФАКТУРА – сукупність різноманітних технічних прийомів обробки матеріальної поверхні, що використовуються як засоби художньо-декоративної виразності предмета.

ФАСАД – зовнішня, зазвичай передня сторона будівлі.

ФАЮМСЬКИЙ ПОРТРЕТ – у Стародавньому Єгипті заупокійні живописні портрети, які виконували технікою воскового живопису на дошці або на холсті.

ФЕНОМЕН (від гр. *phainomenon* – те, що з'являється) – явище, що дане нам у досвіді чуттєвого пізнання, на відміну від ноумена, який осягається розумом і становить основу, сутність феномена.

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ – різні форми виявлення сутності культури, наприклад, наука, політика, мистецтво, релігія тощо.

ФІБУЛА (лат. *fibula* – шпилька, закладка, застібка) – орнаментально оздоблена металева застібка для одягу, яка слугувала прикрасою.

ФОВІЗМ (від фр. *fauves* – дикі тварини) – течія в мистецтві, в якій художники своїм мистецтвом і позицією

стверджували своє право на суб'єктивне бачення світу, що супроводжувалося відходом від суспільних проблем у сферу декоративних живописних пошуків.

ФОН (фр. *fond* – глибинна частина) – в образотворчому мистецтві задній просторовий план композиції. Фон може бути глухим або нейтральним, тобто без зображення, а може включати в себе елементи будь-яких жанрів (пейзажу, інтер'єра).

ФОНТАН (італ. *fontana*, від *fons* – джерело) – декоративна споруда, що служить підставкою або обрамленням для стікаючих струменів води, які спрямовані вгору.

ФОРМА ХУДОЖНЯ (від лат. *forma* – форма, вид, образ) – матеріалізація, оформлення певного художнього змісту за допомогою відповідних задуму митця зображально-виразних засобів художньої творчості.

ФОТОМОНТАЖ – 1) метод виготовлення фотознімків з двох або декількох негативів; 2) зображення (композиція із декількох фотографій або фрагментів), виконане цим методом. В образотворчому мистецтві фотомонтаж різновид графічної техніки, широко використовується при створенні плакатів, реклами, карикатур тощо.

ФРЕСКА (від італ. *fresco*) – техніка стінних розписів, що полягає в швидкій роботі пензлем по сирому тиньковому ґрунту. Пігменти, що використовуються у фресках, розчинені у воді, просочуючись крізь тинк, проникають у стіну.

ФРИЗ (фр. *frise*) – живописна або скульптурна смуга декоративного призначення. У класичній споруді – частина антаблемента між архітравом і карнизом.

ФРОНТАЛЬНА КОМПОЗИЦІЯ – розташування та побудова форми за двома координатами: вертикальною та горизонтальною.

ФРОНТОН (фр. *fronton*) – трикутне завершення грецького храму з коротких сторін, пізніше – палацових фасадів, дверей і вікон.

Х

ХЕПЕНІНГ – різновид акціонізму, передбачає насамперед провокування, а не організацію події. ініціатори дійства обов'язково залучають до нього і глядачів. Виник наприкінці 50-х років ХХ ст. як авангардна форма театрального мистецтва.

ХІАЗМ (від гр. *chiasms* – хрестоподібне розташування) – в образотворчому мистецтві зображення людської фігури, яка стоїть, де тяжкість тіла перенесена на одну ногу (опорну); піднятому при цьому стегну відповідає опущене плече, а іншому, опущеному стегну, – підняте плече. Хіазм був відомий античним скульпторам і заново відкритий майстрами раннього відродження.

ХОР – у християнських храмах частина абсиди за вівтарем із місцями для хору співців.

Храм (лат. *templum* – святилище, від гр. *tēmenos* – священна огорожа) – культова релігійна споруда, яку трактують як житло Бога, де зберігається його зображення.

ХРИСОЄЛЕФАНТИННА СКУЛЬПТУРА (від гр. *chryds* – золото і *elephas*, род. від. *elephantos* – слонова кістка) – скульптура із золота і слонової кістки. Хрисоєлефантинна скульптура була характерна для античного мистецтва (статуї богів). Складалася з дерев'яного каркасу, на який наклеювалися пластини зі слонової кістки, які передавали оголене тіло; із золота виконувалися одяг та волосся.

ХУДОЖНЄ КОНСТРУЮВАННЯ – процес вирішення проектного завдання з використанням категорійного апарату дизайну: розробка концепції, виділення конкретних цілей проектування (моделювання, макетування та ін.), розробка проектної документації.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ – форма відображення дійсності, яка виявляє загальне через конкретне, індивідуальне, що виникає в творчому процесі та втілюється в матеріальній формі.

ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ (лат. *stulus* – стрижень) – структурна єдність образної виразності та прийомів художньої виразності, яка народжується практикою розвитку різних видів мистецтва; характеристика епохи, різних художніх напрямів та індивідуальної манери митця.

ХУДОЖНЯ ВИСТАВКА – тимчасовий публічний показ творів мистецтва з метою естетичного виховання глядачів, пропаганди сучасного мистецтва та художньої спадщини.

ХУДОЖНЯ ОСВІТА – напрям мистецької освіти, який визначається як сукупність теоретичних і практичних надбань у галузі образотворчого мистецтва, які використовуються у процесі підготовки художників-педагогів, художників-архітекторів, мистецтвознавців, майстрів декоративно-прикладного і промислового мистецтва.

Ш

ШАРЖ (фр. *charge*) – сатиричне або гумористичне зображення (портрет), у якому за дотриманням подібності карикатурно підкреслено найхарактерніші риси.

ШКОЛА В МИСТЕЦТВІ – художній напрям, течія, яку представляють група учнів та послідовників певного художника (наприклад, венеціанська школа), близьких за творчими принципами та художньою манерою.

ШТРИХ (нім. *schtrich*) – риска, лінія, яка виконується одним рухом руки та є складовою частиною певної лінійно-зображувальної системи.

ШТУК (нім. *stuck*) – матеріал для оздоблення стін, виготовлення архітектурних деталей і рельєфів.

ШПАТЕЛЬ (нім. *spatel* – лопатка) – тупий ніж із тонкої гнучкої сталі, інструмент як для змішування, так і для нанесення фарби на полотно.

НАВЧАЛЬНО-ДОВІДКОВЕ
ВИДАННЯ

Г.І. СОТСЬКА, Т.В. ШМЕЛЬОВА

СЛОВНИК МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ

вид. 3-тє, доп.

Підписано до друку 28,05.2016.
Формат 60x90/16. Ум. друк, арк. 4,32.
Друк ризографічний.
Зам. 57. Наклад 100 прим

Друк ТОВ «ВКФ «Стар» ЛТД»
м. Херсон, вул. Петренко. 45,
тел: (0552) 46-05-43,46-05-35,26-40-64
www.stradruk.com.ua